

Дело C-869/19

Преюдициално запитване

Дата на постъпване:

28 ноември 2019 г.

Запитваща юрисдикция:

Tribunal Supremo (Испания)

Дата на акта за преюдициално запитване:

27 ноември 2019 г.

Касатор:

L

Ответник в производството по касационно обжалване:

Banco de Caja España de Inversiones, Salamanca y Soria, S.A.U.

[...] [данни за спора и за запитващата юрисдикция]

TRIBUNAL SUPREMO (ВЪРХОВЕН СЪД, ИСПАНИЯ)

Гражданско отделение

[...] [данни за членовете на запитващата юрисдикция]

Мадрид, 27 ноември 2019 г.

[...] [данни за докладчика]

ФАКТИЧЕСКИ ОБСТОЯТЕЛСТВА

ЕДИНСТВЕНО – Спорът в главното производство, в рамките на който се отправя преюдициалното запитване [ориг. 2]

1. Г-жа L подава касационна жалба срещу решение 19/2017 от 13 януари 2017 г., постановено от първи състав на Audiencia Provincial de Valladolid (Окръжен съд, Валядолид, Испания) [...].

2. [...] [Р]азглежда се необходимостта от отправяне на преюдициално запитване до Съда на Европейския съюз, поради което се взе решение да се изслушат страните дали е целесъобразно да се отправи такова запитване.

3.- Ищецът в първоинстанционното производство, който е потребител, твърди, че е целесъобразно да се отправи преюдициално запитване, докато финансовата институция ответник се противопоставя, тъй като счита, че „правото на Съюза не може да задължи националния съд да спре да прилага вътрешноправните процесуални норми“ като нормите, съгласно които съдебните решения трябва да съответстват на исканията на страните.

4. Страни в главното производство са г-жа L в качеството ѝ на ищец в първоинстанционното производство [...] и Banco de Caja España de Inversiones, Salamanca y Soria, S.A.U., в качеството ѝ на ответник [...].

ПРАВНИ ОСНОВАНИЯ

ПЪРВО – *Обобщение на фактическата обстановка*

1. На 22 март 2006 г. финансовата институция Banco de Caja España de Inversiones, Salamanca y Soria, S.A.U. (наричана по-нататък Banco Ceiss) предоставя на г-жа L (наричана по-нататък ищецът в първоинстанционното производство или потребителят) ипотечен кредит в размер на 120 000 EUR за закупуване на семейно жилище. Кредитополучателката трябва да го върне в срок от 30 години чрез 360 месечни вноски. Договорът се състои от общи условия, предварително определени от Banco Ceiss.

2. Годишният лихвен процент по кредита е в размер на 3,350% за първата година. След този период се определя променлива лихва, получена при добавянето на [ориг. 3] 0,52% към едногодишния Euribor. Договорът обаче съдържа клауза, съгласно която годишната лихва по заема не може никога да падне под 3% („клауза за долен праг“). Когато размерът на Euribor пада значително през 2009 г., тази клауза не позволява годишната лихва по кредита да падне под 3%.

3. През януари 2016 г. потребителят предявява иск срещу банката, в която иска „клаузата за долен праг“ да бъде обявена за недействителна като неравноправна поради липса на прозрачност, тъй като банката не я е информирала надлежно за съществуването на такава клауза и за нейното отражение върху финансовите аспекти на договора.

4. Освен обявяването на „клаузата за долен праг“ за недействителна, кредитополучателката иска банката да му възстанови всички недължимо платени суми в резултат на прилагането на тази клауза. При условията на евентуалност иска, ако не бъде постановено пълно възстановяване, банката да му възстанови сумите, платени след 9 май 2013 г.

5. Banco Ceiss оспорва иска с писмено становище, представено на 4 март 2016 г. Тя твърди, че „клаузата за долен праг“ не е неравнопавна, тъй като кредитополучателката е била информирана за включването ѝ в договора.

6. Първоинстанционният съд постановява решение на 6 юни 2016 г. В него той посочва, че „клаузата за долен праг“ е неравнопавна поради липса на прозрачност. Той обаче осъжда Banco Ceiss да възстанови на кредитополучателката само сумите, платени след 9 май 2013 г. в резултат на прилагането на посочената клауза, заедно със съответните лихви, тъй като прилага съдебната практика, установена в решение 241/2013 г. от 9 май 2013 г. на първи състав на Tribunal Supremo (Върховен съд, Испания). Освен това осъжда Banco Ceiss да заплати съдебните разноски.

7. Banco Ceiss подава писмена въззивна жалба на 14 юли 2016 г. срещу решението на първоинстанционния съд. В жалбата си оспорва частта, в която е осъдена да заплати съдебните разноски, тъй като счита, че искът не е уважен изцяло, а частично. С писмено становище, представено на 20 юли 2016 г., кредитополучателката иска да се отхвърли жалбата. [ориг. 4]

8. Преди Audiencia Provincial (Окръжен съд) да се произнесе по въззивната жалба, Съдът на Европейския съюз постановява решение от 21 декември 2016 г. по съединени дела С-154/15, С-307/15 и С-308/15 (ECLI:EU:C:2016:980). В диспозитива на решението Съдът посочва, че член 6, параграф 1 от Директива 93/13/ЕИО не допуска национална съдебна практика, която ограничава във времето реституционните последици, свързани с обявяването по съдебен ред на неравнопавността на клауза, само до платените суми, след като е обявено съдебното решение, с което е установена тази неравнопавност. Визираната от Съда национална съдебна практика е съдържащата се в решение 241/2013 от 9 май 2013 г. на първи състав на Tribunal Supremo (Върховен съд).

9. Audiencia Provincial (Окръжен съд) постановява решение по въззивната жалба по-късно, на 13 януари 2017 г. Той уважава въззивната жалба, тъй като счита, че искът в първоинстанционното производство е бил уважен частично, и отменя решението на първоинстанционния съд в частта, в която се осъжда Banco Ceiss да заплати съдебните разноски.

10. В решението си Audiencia Provincial (Окръжен съд) не споменава решението на Съда от 21 декември 2016 г. и не променя решението на първоинстанционния съд в частта относно реституционните последици от обявяването за недействителна на неравнопавната „клауза за долен праг“, тъй като тя не е била предмет на въззивната жалба.

11. Кредитополучателката подава касационна жалба пред Tribunal Supremo (Върховен съд) срещу решението на Audiencia Provincial (Окръжен съд). В жалбата си той твърди, че тъй като в обжалваното решение не се прилага установената в решението на Съда от 21 декември 2016 г. съдебна практика

и не се постановява по служебен път пълно възстановяване на сумите, платени в приложение на „клаузата за долен праг“, се нарушава по-специално член 1303 от испанския Граждански кодекс (който урежда реституционните последици, свързани с недействителността на задълженията и договорите) във връзка с член 6, параграф 1 от Директива 93/13/ЕИО, съгласно който неравноправните клаузи не са обвързващи за потребителя. **[ориг. 5]**

12. Банката ответник иска да се отхвърли жалбата. Тя твърди, че претенцията на потребителя нарушава принципа на съответствие, тъй като потребителят не е обжалвал първоинстанционното решение, за да оспори ограничаването във времето на реституционните последици от недействителността на клаузата, което е основание Audiencia Provincial (Окръжен съд) да не постанови пълно възстановяване във връзка с обявяването на клаузата за неравноправна.

ВТОРО – *Правото на Европейския съюз*

1. Разпоредбата от правото на Европейския съюз, чието тълкуване поражда съмнения във връзка с последиците от обявяването на „клаузата за долен праг“ за неравноправна, е член 6, параграф 1 от Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април от 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори, който гласи:

„Държавите членки определят изискването включените неравноправни клаузи в договори между потребители и продавачи или доставчици да не са обвързващи за потребителя, при условията на тяхното национално право, и че договорът продължава да действа за страните по останалите условия, когато може да се изпълнява и без неравноправните клаузи“.

2. В диспозитива на решението на Съда от 21 декември 2016 г., съединени дела C-154/15, C-307/15 и C-308/15 (ECLI:EU:C:2016:980), се посочва:

„Член 6, параграф 1 от Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори трябва да се тълкува в смисъл, че не допуска национална съдебна практика, която ограничава във времето реституционните последици, свързани с обявяването по съдебен ред на неравноправността по смисъла на член 3, параграф 1 от споменатата директива, на клауза, съдържаща се в сключен между потребител и продавач, или доставчик договор, само до недължимо платените в приложение на такава клауза суми, след като е обявено съдебното решение, с което е установена тази неравноправност.

ТРЕТО – *Национална правна уредба, релевантна за спора в главното производство.*

1. Член 1303 от испанския Código Civil (Граждански кодекс) установява задължението за възстановяване вследствие на обявяването на дадено задължение за недействително: **[ориг. 6]**

„При обявяване на договора за недействителен всяка от страните е длъжна да върне на другата получените по този договор вещи заедно с ползите и платената цена заедно с лихвите, освен ако в следващите членове не е предвидено друго“.

2. С решение 241/2013 от 9 май 2013 г. на Tribunal Supremo (Върховен съд) (ECLI:ES:TS:2013:1916) се обявяват за недействителни поради липса на прозрачност „клаузите за долен праг“, съдържащи се в общите условия на определени потребителски договори, сключени от банките отговорници в рамките на колективен иск, но реституционните последици от обявяването на недействителността се ограничават във времето, тъй като се посочва, че те не засягат плащанията, извършени преди датата на постановяване на решението. Няколко последвали решения потвърждават тази съдебна практика.

3. В решението на Съда от 21 декември 2016 г. се посочва, че установеното в съдебната практика ограничаване във времето на реституционните последици е в противоречие с член 6, параграф 1 от Директива 93/13/ЕИО. Sala Primera del Tribunal Supremo (Първи състав на Върховен съд, Испания), с постановяването на решение 123/2017 от 24 февруари 2017 г., променя практиката си и я привежда в съответствие със съдебната практика, съдържаща се в решението на Съда.

4. По времето, когато Съдът постановява това решение, испанските юрисдикции разглеждат десетки хиляди съдебни спорове относно недействителността на неравноправните клаузи, повечето от които са във връзка с „клаузи за долен праг“, като някои все още се разглеждат на първа инстанция, други на въззивна или касационна инстанция. В много от тези спорове в исковата молба потребителите са поискали, главно или при условията на евентуалност, възстановяването на недължимо платените суми да бъде ограничено до платените след 9 май 2013 г. Това искане е направено в приложение на съдебната практика, установена в решение 241/2013 от 9 май 2013 г. на първи състав на Tribunal Supremo (Върховен съд), тъй като решението на Съда от 21 декември 2016 г. все още не е било постановено.

5. Такъв е случаят с искането на потребителя в настоящия съдебен спор, което е главно за пълно възстановяване, а при условията на евентуалност — за ограничено във времето възстановяване. Потребителят не обжалва първоинстанционното решение, с което е отхвърлено главното му искане и е уважено само искането **[ориг. 7]** при условията на евентуалност в момент, когато решението на Съда от 21 декември 2016 г. все още не е било постановено и решението на първоинстанционния съд е било в съответствие с националната съдебна практика. Решението е обжалвано само от банката

ответник, като тя иска то да се отмени в частта, в която е осъдена да заплати съдебните разноски.

6. В други случаи потребителите са направили искане за пълно възстановяване на недължимо платените суми, но не са обжалвали решението, с което, макар и клаузата да се обявява за недействителна, възстановяването е ограничено във времето до сумите, платени в съответствие с клаузата, поради наличието на национална съдебна практика, установена първоначално с решение 241/2013 от 9 май 2013 г. на първи състав на Tribunal Supremo (Върховен съд), с което възстановяването се ограничава до платените след тази дата суми; така че единственият, който обжалва, е банката ответник.

7. В съдебните спорове, при които са налице тези обстоятелства, често се поставя въпросът дали потребителите могат, след като са предявили иска си или не са обжалвали първоинстанционното решение, ограничаващо реституционните последици от „клаузата за долен праг“, да приведат претенцията си в съответствие с решението на Съда от 21 декември 2016 г. и да поискат пълно възстановяване на недължимо платеното.

8. Поставян е също въпросът дали когато потребителят не е обжалвал решението, ограничаващо във времето реституционните последици, свързани с обявяването на неравноправност, тъй като посоченото решение на Съда на ЕС все още не е било постановено и само финансовата институция е обжалвала, юрисдикцията, която се произнася по жалбата след решението на Съда, трябва да постанови, включително служебно, пълно възстановяване на недължимо платените суми съгласно съдебната практика, установена в решението на Съда от 21 декември 2016 г.

9. Гражданското производство в Испания се ръководи от принципите за диспозитивно начало, преклудирание на процесуалните действия, забрана на *mutatio libelli* или изменение на исканията, съответствие, а в областта на способите за обжалване и в тясна връзка с принципа на съответствие — от принципа за забрана за *reformatio in peius*.

10. Член 216 от Ley de Enjuiciamiento Civil (Граждански процесуален закон) предвижда: [ориг. 8]

„Принцип на диспозитивното начало.

„Гражданските съдилища решават делата въз основа на посочените факти, представените доказателства и направените от страните искания, освен когато в особени случаи законът предвижда друго“.

11. Член 218, параграф 1 от Гражданския процесуален закон гласи:

„Изчерпателност и съответствие на съдебните решения. Мотиви.

„1. Съдебните решения трябва да са ясни и точни и да съответстват на исканията и останалите претенции, надлежно предявени от страните в процеса. С тях съдът се произнася по всички установителни и осъдителни искания на страните и разрешава всички спорни по делото въпроси.

[...] Съдът не може да се отклонява от предмета на делото и да приема фактически или правни основания, различни от посочените от страните, и се произнася в съответствие с приложимите по делото разпоредби, дори същите да не са били правилно цитирани или изтъкнати от страните по спора“.

12. Член 465, параграф 5 от Гражданския процесуален закон, в уредбата на въззивната жалба, предвижда:

„Определенията или съдебните решения във въззивното производство трябва да обхващат единствено точките и въпросите, включени в жалбата и евентуално в писмения отговор на жалбата или в насрещната жалба, за които се отнася член 461. Решението не може да влошава положението на въззивника, освен ако това произтича от уважаването на насрещната жалба на въззиваемия“.

13. Член 412, параграф 1 от Гражданския процесуален закон предвижда:

„Страните не могат да изменят предмета на делото, очертан с исковата молба, становището по нея и евентуално насрещната искова молба“.

14. Tribunal Constitucional (Конституционен съд, Испания) е постановил, че някои от тези принципи като забраната за *reformatio in peius* и в известни аспекти принципът на съответствие, са конституционно закрепени в правото на ефективна съдебна защита, признато в член 24 от испанската конституция (който е еквивалентен на член 47 от Хартата на основните права на Европейския съюз). Ако се допусне, че съдебните органи могат служебно да променят оспорваното от жалбоподателя решение в негов ущърб, би бил налице възпиращ елемент за упражняването на правото на предвидените в закона средства за правна защита [ориг. 9], което е несъвместимо с ефективната съдебна защита, каквато съдилищата са длъжни да предоставят.

15. В съответствие с тези процесуални принципи Audiencia Provincial (Окръжен съд) се произнася само по въпроса, поставен в жалбата на Banco Ceiss. Въпреки че не са посочени изрични мотиви в това отношение, очевидно Audiencia Provincial не е постановил пълно възстановяване на получените от финансовата институция суми в съответствие с „клаузата за долен праг“, тъй като потребителят не е обжалвал първоинстанционното решение, в което се присъжда възстановяването само на сумите, платени след 9 май 2013 г.

16. В ревизионната си жалба потребителят оспорва това действие и твърди, че след обявяването на решението на Съда от 21 декември 2016 г. Audiencia

Provincial (Окръжен съд) е трябвало да приложи съдържащата се в него съдебна практика и служебно да постанови връщане на всички суми, платени в съответствие с „клаузата за долен праг“, включително тези преди 9 май 2013 г.

17. В случая, както и в много други висящи пред испанските юрисдикции дела, възниква конфликт между принципа, че потребителя не е обвързан от неравноправните „клаузи за долен праг“, който не допуска ограничаване във времето на възстановяването на недължимо платените суми, и процесуалните принципи за диспозитивно начало, преклузиране, съответствие и забрана за *reformatio in peius*.

ЧЕТВЪРТО – Съмнения относно тълкуването, които са основание за отправянето на преюдициалното запитване.

1. Tribunal Supremo (Върховен съд) отправя настоящото преюдициално запитване до Съда на Европейския съюз, тъй като изпитва съмнения относно съвместимостта с член 6, параграф 1 от Директива 93/13/ЕИО на принципите за диспозитивно начало, съответствие и забрана за *reformatio in peius*, установени в член 216, член 218, параграф 1 и член 465, параграф 5 от Гражданския процесуален закон.

2. Съдът е посочил, че забраната за *reformatio in peius* се основава на принципите за спазване на правото на защита, правна сигурност и защита на оправданите правни очаквания (решение от 25 ноември 2008 г., дело С-455/06, т. 47, ECLI:EU:C:2008:650). [ориг. 10]

3. Съдът е посочил също, че защитата на потребителя не е абсолютна, както и че съгласно принципа на институционалната и процесуалната автономия на държавите членки, националното законодателство определя процесуалните правила относно исковете за защита на правата на субектите съгласно правото на Европейския съюз. Тази процесуална автономия обаче не може да възпрепятства ефективността на правото на Европейския съюз. Също така исканията, основани на предоставени от правото на Съюза права, не могат да бъдат третирани по по-неблагоприятен начин в сравнение с начина, по който се третират сходни искания по вътрешното право.

4. Във връзка с неравноправните клаузи, в решението на Съда от 21 декември 2016 г. (съединени дела С-154/15, С-307/15 и С-308/15) се посочва, че са разумни известни ограничения на действието на принципа, че потребителят не е обвързан от неравноправните клаузи, каквито са например ограниченията, произтичащи от силата на пресъдено нещо (т. 68 от решението) или определянето на разумни преклузивни срокове за предявяването на съдебен иск (т. 69 от решението).

5. В приети наскоро решения Съдът припомня важността на принципа за силата на пресъдено нещо както в правния ред на Съюза, така и в националните правни системи, тъй като за да се гарантира стабилността на

правото и на правоотношенията, както и доброто правораздаване, е важно съдебните решения, които са влезли в сила след изчерпване на възможностите или след изтичане на сроковете за обжалване, да не могат повече да бъдат оспорвани (решение от 24 октомври 2018 г., дело C-234/17, ECLI:EU:C:2018:853), следователно правото на Съюза не задължава националния съд да не приложи вътрешноправните процесуални норми, съгласно които даден съдебен акт се ползва със сила на пресъдено нещо, дори ако това би позволило да се отстранят последиците от вътрешно правоотношение, което не съответства на това право (решение от 29 юли 2019 г., дело C-620/17, ECLI:EU:C:2019:630).

6. В испанската правна система въззивното обжалване дава възможност да се оспорват отделни части на съдебното решение (член [ориг. 11] 458, параграф 2 от Гражданския процесуален закон). Ако част от решението не е обжалвана от нито една от страните, въззивният съд не може да я отмени или да я промени. Това правило е донякъде сходно със силата на пресъдено нещо поради своето основание и преследваната цел.

7. При този конфликт между процесуалните принципи, основани на изискванията за правна сигурност, добро правораздаване и съблюдаването на справедлив съдебен процес, свързани с правото на ефективна съдебна защита, от една страна, и принципа на ефективност на правото на Съюза, от друга, възникват съмнения относно ограниченията, които процесуалните разпоредби, установяващи принципите за диспозитивно начало, съответствие и забрана за *reformatio in peius*, предполагат за ефективността на принципа, че потребителят не е обвързан от неравноправните клаузи. Съгласно решението на Съда от 21 декември 2016 г., последният принцип е несъвместим с установяването на ограничения във времето за пълното възстановяване на недължимо платените от потребителя суми в съответствие с неравноправна клауза, но той не е абсолютен и търпи ограничения, свързани с принципа на доброто правораздаване, като силата на пресъдено нещо или определянето на разумни преклузивни срокове за предявяването на съдебен иск.

8. По отношение на производството по обжалване, в рамките на което се отправя преюдициалното запитване, съмненията намират конкретен израз във въпроса дали юрисдикцията, сезирана само с жалба на банката ответник, трябва след постановяването на решението на Съда от 21 декември 2016 г., да разпорежи пълно възстановяване на получените от банката суми в съответствие с неравноправната клауза, когато потребителят не е обжалвал решението, с което юрисдикцията би влошила положението на жалбоподателя.

ДИСПОЗИТИВ

[ориг. 12] **СЪДЕБНИЯТ СЪСТАВ ОПРЕДЕЛИ:** С оглед на гореизложеното първи граждански състав на Tribunal Supremo (Върховен

съд, Испания) решава да отправи до Съда следното преюдициално запитване:

Допуска ли член 6, параграф 1 от Директива 93/13/ЕИО прилагането на процесуалните принципи за диспозитивно начало, за съответствие и за забрана за *reformatio in peius*, които са пречка съдът, сезиран с подадена от банката жалба срещу решение, ограничаващо във времето възстановяването на недължимо платените от потребителя суми поради обявяването за недействителна на „клауза за долен праг“, да постанови пълно възстановяване на тези суми и по този начин да влоши положението на жалбоподателя, тъй като ограничението не е било обжалвано от потребителя?

[...]

[...] [заключителни формулировки и подпис]